

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΦΤΑΛΟΥΣ

Σ' άλλους άφήνω, πιδ άρμόδιους, γιά νά κρίνουν τδ έργο του 'Εφταλιώτη. Όσα, έγραψαν ως τώρα, είτανε άρκετά γιά τήν άθανασία του. Μά στδ 1914, με τήν έκρηξη του μεγάλου πολέμου, άρχισε τδ τιτάνειδ του ποιήμα, τή μετάφραση τής «Όδύσσειας», και σ' αύτήν κοντά σφάλισε γιά πάντα τά μάτια. . . . «Ζούσα σ' έναν άλλο κόσμο μιάν άλλη ζωή, και μουδινε τόση χαρά, κάθε μέρα μιá καινούρια χαρά. Μόνον έτσι μπόρεσα νά ύποφέρω αύτά τά πικραμένα χρόνια του φριχτού πολέμου». (μούλεγε σάν είμαστε μαζί στήν 'Εφταλου).

Κι άλήθεια, αισθάνεται κανένας διαβάζοντας τήν «Όδύσσειά» του, πώς πτερουγίζει σέ κάθε φράση του δένθουσιασμός, ή λατρεία στδ έργο του.

Είπα όμως, πώς θ' άφίσω σ' άλλους τή χάρη νά μιλήσουν γιά τδν Ποιητή. Στά λίγα τουτα λόγια θέλω νά σας δείξω τδν άνθρωπο.

Γιά κεινους πού, σάν κ' έμένα, θαθεία τότε γνώρισαν, είτανε δ 'Εφταλιώτης δ ίδιος ένας ρυθμός, είτανε πάναγγο μάρμαρο άπ' τδνάθάτατο Ναδ τής 'Ελληνικής Τέχνης. 'Η ζωή του, έλο καλοσύνη κι άγάπη. Εδγένεια γιά έλους, και τούς πιδ ταπεινούς. Σ' αυτούς μάάλιστα είτανε πολδ προσεχτικός. με ιδιαίτερη λεπτότητα τούς φερνότανε.

Φίλος σπάνιος, συγγενής πιστός, άλτρουϊστής, στδ πέρασμά του έννοιωθεσ τδ διάβα μιās ύπέροχης μορφής.

Μά τήν ύπέροχη αύτή μορφή διάκρινε μιá μετριοφροσύνη άφανταστη, και μιá αγαθότητα μικρού παιδιου.

Προσπαθούσε σέ κάθε άνθρωπο κάτι καλό νά βρή. "Όχι με άυστηρότητα μά μ' έπιείκεια έκρινε τδν καθένα. 'Ο τρόπος με τδν όποιον άστειευότανε είτανε τόσο λεπτός, πού πολλές φορές μπορούσε κανένας πού δέν πρόσεχε πολδ νά φανταστή πώς μιλούσε σοδará.

"Όλα τά συγχωρούσε. Τδ μόνο πού τδν ένοχλούσε είτανε τδ ψέμα και ή άνοησία. Αίστανότανε άποστροφή και γιά τά δύο.

Μόλις ξημέρωνε στήν 'Εφταλου θέ ν' άκουγα κάτω άπ' τά πελώρια πεθκα τής αύλης μας τδ βάδισμά του. Τδ άσθμα του, πού σάν τδν έπιανε σου ράγιζε ή καρδιά νά τδν άκουσ, τδν έκανε νά ζητá όλοένα νά μένη στδν καθάριον άέρα. "Αν άργούσα πολδ νά κατεβώ ήθελε μισογελώντας νά μου τραγουδήσει μερικά λόγια του άπδ τήν «Πατινάδα» (Παλιοί Σκοποί) "Υστερα ήθελε νά κατεβή στά βράχια νά ψαρέψη. Μά τά ψάρια τδ νησιου μας πονηρεμένα δέν πλησιάζανε τδν ξενοφερμένο ψαρά. Κι άφινε τήν ψαρική και κοντά στδ κύμα πού

πήγαινα κ' ἐγὼ μοῦ μιλοῦσε μὲ τὴν ἤσυχη βαρειὰ φωνή του, γιὰ ἕνα σωρὸ ὄρατὰ πράγματα.

Φωτιὰς συχνὰ πιάνανε ἀντίκρου στὴν Ἀνατολή, σὰν προμηνύματα τῆς μεγάλης φωτιὰς ποὺ ἐμελλε ν' ἀνάψῃ ἀργότερα. Μὲ συγκίνηση τὴς ἔβλεπε ὁ Ἐφταλιώτης. Καί, μιὰ μέρα, ὁ βράχος ὁ προαιώνιος τῆς οἰκογένειάς μας¹ ξαφνικὰ κατέρρευσε. Προμήνυμα ἴσως κι αὐτὸ ἀπ' ἀντίκρου τῆς μελλομένης καταστροφῆς. Ὁ Ἐφταλιώτης ἔγραψε τότε τὸ πονεμένο τοῦτο ποίημα δίνοντας ψυχὴ στὸ βράχο μὲ τοῦτα τὰ λόγια

Ἄνθρωπος τοῦ Κέπετζη².

Ἀπὸ σεισμούς καὶ χαλασμούς
Παντέρμο ἀπομεινάρι,
Περνοῦσα χρόνους μακρινούς
Στάκρόγιαλο τῆς Ἐφταλιῶς,

Κι ὀμπρὸς στὸ κύμα στέκουμὸν σὰν πέτρινο λιοντάρι.

Στὴ ρίζα μου ἄμετρος γενιές
Καθῆσαν, καὶ βροῆσαν
Τοῦ ἤθους τὴς γλυκεῖες δροσιές,
Καὶ τοῦ πελάου τὴς μελωδιές,

Ἄχ, τῶνομά τους φεύγοντας ἐκείνες δὲν τάφησαν.

Μόνο θυμᾶμαι τὴ στεγνὴ
Γενιά που μ' ἀγαποῦσε,
Τῶν Κεπετζήδων εἰν' αὐτὴ
Ποῦ ἐρχόταν βράδυ καὶ ἄχ

Καὶ μὲ χαρὸς μὲ ξύπναγε, μ' εὐκὲς μὲ χαιρετοῦσε.

Πῆγαν κι αὐτοί. Καὶ τώρα ἐγὼ
Στὸν κόσμον αὐτὸ μόνος,
Ψυχὴ πιά δὲ θωροῦσα ἐδῶ,
Καὶ δὲν κοιτᾶς παρὰ σωρὸ

Λιθάρια ἐκεῖ ποὺ στέκουνταν τῆς Ἐφταλιῶς ὁ βράχος

(6 Αὐγούστου 1922)

Τὸ Φεβρουάριο μοῦγραφε: «Δὲν παύω νὰ συλλογιέμαι τὸ Βράχο τοῦ Κέπετζη! Κατάντησα δεισιδαίμονας. Τόσο προμηνυτικὸ μοῦ φαίνεται τὸ πέσιμό του. Κάποιος ἄλλος βράχος ἀπὸ τὴν ἀντικρυνὴ μεριὰ πρέπει νὰ τοῦ μῆνυσε κάτι. Μελέτησέ το αὐτό».

Ποιὸς ξέρει! Μπορεῖ νὰ εἶτανε καὶ τὸ προμήνυμα τοῦ δικοῦ του χαμοῦ!

Σ' ὅποιον διάκρυνε καὶ τὴν παραμικρὴ ποιητικὴ σπῖθα, ἤθελε νὰ τὸυ τὴν ἐνθαρρύνῃ καὶ νὰ ξυπνήσῃ μέσα του κάθε εὐγενικὴ διάθεση. Κ' ἤξερε νὰ τὸ κάνῃ μὲ τόση χάρη κι ἀγάπη, ποὺ νόμιζες πὼς ἕνα ζωογόνο ἀγεράκι μ' ἀνάλαφρα φτερὰ σ' ἀνεβάξαι ψηλότερα κι ἔλο ψηλότερα. Ἀλλὰ μαζὶ τέτοια λόγια προσεχτικὰ σοῦλεγε, γιὰτὶ ζητοῦσε τὸ καλὸ σου, νὰ πετάξῃς ναι ἀλλὰ χωρὶς κίνδυνον τὸ πέταγμα σου νάσαι πολὺ τολμηρὸ καὶ νὰ πέσης.

¹ Ἡ μητέρα τοῦ Ἐφταλιώτη εἶτανε Κέπετζη. ² Ἀνέκδοτο ποίημα.

Ἐκεῖνος ὁ ἴδιος ποῦχε τέτοια δυνατὰ φτερά, δοῦλεψε κι ἀνάλυε τὸ παραμικρό.

Δουλιὰ, δουλιὰ! Εἶτνε ἢ συντρόφισσα ὄλης του τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τὰ παιδικὰ του χρόνια, ὅταν μικρὸς ἀκόμα εἶδαζε γιὰ κάμπους μῆνες στὸ Σχολεῖο τοῦ Μολύδου ποῦ εἶτνε ὁ πατέρας του δάσκαλος. Καὶ στὴν Ἑφταλοῦ ἤθελε ταχτικά κάθε μέρα νὰ ἐργαστῆ λίγες ὥρες στὴν «Ὁδύσειά» του.—Τὶ στιγμὲς ἐκεῖνες ἀλησμόνητες ὅταν μοῦ ἔκανε τὴν τιμὴ νὰ μ' ἀφήνῃ νὰ τοῦ διαδάζω κάθε μέρα ἓνα ψηφίο ἀπὸ τὸ ἀθάνατό του ἔργο. Εἶτνε μιὰ ἀπὸ τίς μεγαλεῖτερες εὐχαρίστησες τῆς ἐρημικῆς μας Ἑφταλοῦ. Ἐκεῖνος ἄκουε, προσηλωμένος, καὶ τὰ μάτια του τίς στιγμὲς ἐκεῖνες κίρνανε ξέχωρη ἔκφραση. Ὁ πόθος του εἶτανε νὰ ζήσῃ μόνο γιὰ νὰ τὸ τελειώσῃ. Στὸ ταξίδι σὰν ἐγυρίζαμε μοῦδειχνε μιὰ βαλιζοῦλα του. «Τῆνε βλέπετε; στιγμὴ δὲν τὴν ἀφήνω ἀπὸ κοντὰ μου, γιατί ἔχει μέσα ἔχω τὴν περιουσία μου, τὰ χρεώγραφα μου». Κ' ἔνοοοσε τὰ τετράδια του μὲ τὴν μετάφραση τῆς Ὁδύσειας.

Ἀπὸ δυὸ γράμματα του, ποῦ κλείουν γιὰ σήμερα τὸ σημείωμα τοῦτο, βάζω μερικὰ ποῦ δείχνουν τὴν καρδιά του.

... «Τὸ γράμμα σου μοῦκαμε καλό. Βλέπω τώρα γιατί δὲν μοῦ γράφεις καὶ τόσο συχνά. Εἶσαι ἀπορροφημένη ἀπὸ τοὺς τρισκακόμοιρους τοὺς πρόσφυγες. Παρακαλῶ σε ὅμως, πάρε με καὶ μένα γιὰ τέτοιον. Καὶ τί ἄλλο εἶμι; Πόσο λυποῦμαι ποῦ δὲν μπορῶ κ' ἐγὼ νὰ κάμω κάτι αὐτῆ τῆ στιγμῇ!»

Καὶ σὰν ἀπάντηση στὰ 25 φράγκα ποῦ μοῦστειλε κατόπι, καὶ ποῦ τοῦλεγα πόσα πράματα πῆρα χάρις στὴ διαφορά τοῦ σωματος, μοῦγράφε: «Χίλια χρόνια νὰ μοῦ ζήσης, ψυχὴ μου! Ποῦ τοῦ Χριστοῦ τὰ θάματα μοῦκαμες μὲ 25 φράγκα.»... «Ἄν δὲν εἶχα νὰ στελεῶ τόσα σὲ ἄλλους, θὰ σοῦστερνα τώρα καμπόσα φράγκα νὰ χορτάσης «δεκακισχίλους ἀνδρας». Στὸ τελευταῖο του σημείωμα τῶν 8 Ἰουνίου μοῦ λέγει: «Θὰ σοῦ γράψω μιὰ ἀπ' αὐτὲς τίς μέρες».

Αὐτὸ τὸ γράμμα δὲν ἦρθε, δὲν εἶτανε πιά δυνατὸ νὰρθῃ, καὶ ποτὲ δὲ θάρθῃ. Γιατὶ μιὰ πνοὴ φύσηξε καὶ τότε πῆρε μακριὰ στὰ φτερά της, γιὰ νὰ τότε βάλῃ μέσα στὸ Ἀθάνατο φῶς, ποῦ θὰ μὲνῃ αἰώνια. ἴσω κανένα φτερούγισμα αὐτῆς τῆς πνοῆς εἶτανε σὰν, ἐδῶ καὶ λίγες μέρες, κατὰ τὸ σούρουπο ποῦ φύσηξε ἐν' ἀπαλὸ ἀγεράκι, θυμῆθηκα τὴ στιγμὴ ἐκεῖνη ποῦλεγε μιὰ τέτοια ὥρα ὁ Ἑρταλιώτης: «Φυσὰ ἔτσι ἀπαλά, σὰ νὰ θέλῃ νὰ σὲ καλοπιιάσῃ. . . .»

Αὐτὸ τὸ ἀγεράκι μοῦ εἶτανε τὸ μήνυμα.